

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄

Εἶνε ὑγρὸν ἀκόμη ὑπὸ τῶν δακρύων τοῦ γένους τὸ χῶμα τὸ σκεπάσαν ἑλαφρὰ τὸν τάφον τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς νέας Ἑλλάδος, εἰς ὃν εἴμαρτο νὰ ταφῆ ἐπὶ ἐδάφους ἐλληνικοῦ, λιχνιζόμενος καὶ νεκρὸς ὑπὸ τῶν ψιθύρων τῶν χλοερῶν δασῶν τῆς πιτυοέσεως Δεκελείας.

Τὸ ἔθνος ἐκήδευσε αὐτὸν ἐν ὀδύνη καὶ πένθει, καὶ ἐσβέσθη πλέον τὸ μείδιμα τὸ ἐπανθοῦν ἐπὶ τῶν βασιλικῶν του χειλέων. Ἀλλὰ ζωντανὴ ἀκόμη παραμένει ἐν ἡμῖν ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀνακτος τοῦ ἀλησιμονήτου, καὶ νομίζομεν πλανώμενοι, ὅτι θὰ ἴδωμεν καὶ πάλιν ἀναστρεφόμενον οἰκείως, ὡς πάντοτε, μεταξὺ τοῦ λαοῦ του εὐθυτενῆ καὶ ἀρρυτίδωτον τὸν θαλερὸν πρεσβύτην τὸν οἰακοστροφῆσαντα ἐπὶ πενήκοντα σχεδὸν ὄλα ἔτη τὸ κυμαινόμενον σκάφος τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας.

Τὸν ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη μὲ ὄλην τὴν ζωηρότητα τῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἐμποιοῦσιν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τὰ μεγάλα γεγονότα, ἀφικνούμενον ἔφηθον εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ νομίζω, ὅτι βλέπω ἀκόμη ἐνώπιόν μου γελαστὸν τὸ ξανθὸν ἐκεῖνο τέκνον τοῦ βορρᾶ προσμειδιῶν πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὸ μικρὰν τότε πόλιν, ἐν ἣ ἔμελλε νὰ στήσῃ τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ θρόνον καὶ ἦτις ἐπέπρωτο μετὰ βασιλείαν μακροτάτην νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν πενθῆρης εἰς τὴν ἐσχάτην κατοικίαν ὡς μάρτυρα τῆς ἐθνικῆς ιδέας, θῦμα δολοφονίας στυγεραῆς. Καὶ ζωηροτάτην διατηρῶ ἀκόμη τὴν ἀνάμνησιν τῆς περιεργείας καὶ τῆς συγκινήσεως, μεθ' ἧς ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν παρέλασιν τῆς πομπικῆς εἰσόδου τοῦ Γεωργίου Α΄ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἡμεῖς οἱ παῖδες τοῦ γυμνασίου συνωθούμενοι μετὰ τῶν ἐνηλίκων περὶ τὰς γωνίας τῶν ὁδῶν ἀνεγινώσκομεν τὴν τοιχοκολλημένην προκήρυξιν τοῦ νέου βασιλέως.

«Ἀναβαίνων ἐπὶ τὸν θρόνον, ἐφ' ὃν με ἐκάλεσαν ἡ ψῆφος

ὕμῶν, ἔλεγεν ὁ βασιλεὺς, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἀπευθύνω ὑμῖν λόγους τινάς.

«Οὔτε θεσητῆρα οὔτε νόον δεδοκιμασμένον φέρω εἰς ὑμᾶς προσόντα τοιαῦτα οὐδὲ νὰ προσδοκᾶτε ἐδύνασθε ἀπὸ τῆς ἡλικίας μου. Ἀλλ' ἔμῳ φέρω ὑμῖν πεποίθησιν καὶ ἀφοσίωσιν εὐλακρινῆ μετὰ βαθείας πίστεως εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ταυτότητα τῆς τύχης ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν. Ἵπρόσχομαι ὑμῖν νὰ ἀφιερῶσω τὴν ζωὴν μου σύμπασαν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας ὑμῶν».

Οἱ πρῶτοι οὔτοι στίχοι τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος ἦσαν εἰσενεὶ ἐρμηνεῖα καὶ συμπλήρωσις τοῦ ῥητοῦ ἐκείνου, ὅπερ ἐχρησίμωσεν ὡς ἀπαρέγκλιτον βασιλικὸν πρόγραμμα δι' ὅλου τοῦ βίου τοῦ Γεωργίου Α'.

Ἰσχύς μου ἢ ἀγάπη τοῦ λαοῦ μου, εἶχεν ἐκφωνήσει ὁ νέος βασιλεὺς ἐν τῇ πατρίῳ δανικῇ γλώσσῃ τὴν 25 Μαΐου τοῦ 1863 ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Χριστιανοβούργου τῆς Κοπενάγης πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην, τὸν Θρασύβουλον Ζαΐμην καὶ τὸν Δημήτριον Γρίβαν, ἐντεταλμένους ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς συνελεύσεως νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν τὸ βασιλεῖον στέμμα τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος.

Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Χριστιανοῦ Θ' τοῦ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα κάθοδον τοῦ σεπτοῦ υἱοῦ διαδεχθέντος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Δανίας τὸν Φρειδερίκον Ζ', εἶχεν ὁ Γεώργιος Α' μεταξὺ τῆς 18 Μαρτίου 1863, καθ' ἣν εἶχεν ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς ὑπὸ τῆς συνελεύσεως, καὶ τῆς 25 Μαΐου, καθ' ἣν ἀπεδέχθη τὸ στέμμα, ἱκανὸν χρόνον, ὅπως ἀναμνησθῆ τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας σχολικῶν διδασμάτων καὶ ἀναμετρήσῃ τὰς δυσχερείας καὶ τὰ βάρη τοῦ μεγάλου ἔργου, ὅπερ ἀνελάμβανε. Δὲν ἦτο βεβαίως ἄγνωστος εἰς αὐτὸν ἡ θλιβερὰ τύχη τοῦ Κυβερνήτου καὶ πρόσφατος ἦτο ἡ ἐξώσις τοῦ Ὀθωνος. Οὐδ' ἠγνόει βεβαίως, ὅτι τὸ μικρὸν κράτος, ὅπερ προσέφερον εἰς αὐτὸν τὸν ἀρτιπαγῆ θρόνον, δὲν ἀντεστοιχεῖ

πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ διασπορὰν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ἄλλ' οὔτε τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἡγήτορων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἢ ἀδικος τύχη, οὔτε ἡ σμικρότης τοῦ κράτους, ὅπερ ὄφειλε νὰ διεκδικήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ διὰ μεγάλων καὶ παρατεταμένων ἀγώνων τὰ ἔθνικα δίκαια, ἐπτόησαν τὸν νεαρὸν γόνον τοῦ οἴκου τῶν Γλυκοθύργων, ὅστις, γεννηθεὶς τῇ 12 Δεκεμβρίου 1845, εἶχε τότε ἡλικίαν μόλις δεκαοκτῶ ἐτῶν, νὰ περιβληθῇ στέμμα, ὅπερ ἄλλος θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἀκάνθινον. Οὐδ' ἐφόβησε τὸν ὑπερβόρειον ἡγεμονίδην ἢ ἀγνοία τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἔξεων τοῦ μεσημβρινοῦ λαοῦ, οὗ ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ. Ἀναβαίνων ἐπὶ θρόνον χθιζὰ καὶ πρῶιζα σαλευθέντα καὶ μὲ μόνην τὴν μικρὰν πείραν τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης ἐθάρρησεν ὁ τέως δόκιμος τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ τῆς Δανίας νάντιμετωπίσῃ πέλαγος ἄγνωστον καὶ πολυκύμαντον, ἐν ᾧ διεσαλεύετο δίκην νηὸς ἀπηδαλιουχῆτου ἢ μικρὰ κιβωτὸς μεγάλων παραδόσεων καὶ ἐπιβλητικῶν ἔθνικῶν ἐπαγγελιῶν.

Ἔχων ἀκράδαντον ἐξ ἀρχῆς πεποιθήσιν ἀφ' ἐνός μὲν ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν καὶ φιλοπατρίαν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπὶ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους, ἠτύχησεν εὐθὺς ἀμέσως ἅμα τῇ ἀναρρήσει νὰ καταδείξῃ, ὅτι προώριστο καὶ ἐπεβάλλετο ναυξήσῃ καὶ μεγαλύνῃ τὸ κράτος. Τρανὰ δὲ δείγματα τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἐπιβολῆς εἶνε ἡ ἀποδοχή τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἡ προσληφθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ προσωνομία «βασιλέως τῶν Ἑλλήνων» καὶ οὐχὶ «βασιλέως τῆς Ἑλλάδος», καθ' ἣ προσωνομεῖτο ὁ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου προκατόχος αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἔνωσις τῶν χαριτωμένων ἐκείνων νήσων τοῦ Ἰονίου, ἐν αἷς αἱ καρδίαι ἔπαλλον πάντοτε ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας καὶ ὅπου ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἐν πολλοῖς πρωιμώτερον ἢ ἐν ταῖς πρὸ αὐτῶν ἐλευθερωθείσαις ἑλληνικαῖς χώραις, ἐχαιρετίσθη δικαίως ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκπληρώσεως προαιωνίων πόθων τοῦ Ἑλληνικοῦ, τείνοντός εἰς τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα. Ἡ δὲ νέα προσωνομία, ἧς τὴν βαθεῖαν

ἔννοιαν διέγνω ἡ Πύλη, ματαίως διαμαρτυρηθεῖσα, ἀπετέλει οἶονεὶ βασιλικὸν πρόγραμμα καὶ ὑπῆρξεν εὐοίωνος προαγγελία αὐξήσεως ἐθνικῆς.

Ἦδη τὴν ὑστεραίαν τῆς ἀφίξεως εἰς Ἀθήνας, τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1863, ὤμνυν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Μωραΐτινι, τὸν ὄρκον, ὅτι θὰ προσιατεύσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι θὰ διατηρήσῃ καὶ θὰ ὑπερασπίζηται τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ θὰ φυλάττῃ τοὺς νόμους αὐτοῦ. Οὐδεὶς ἐν τῇ ὄρκιῳ ἐκείνῳ λόγος περὶ πολιτεύματος, ἀλλὰ μόνον περὶ νόμων, διότι ἡ συνέλευσις οὐ μόνον μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ πολὺ μετ' αὐτὴν δὲν εἶχεν ἀποπερατώσει τὸ κύριον τῶν ἔργων αὐτῆς, τὴν συζήτησιν καὶ ψήφισιν τοῦ νέου Συντάγματος.

Ἀτελεύτητοι συζητήσεις καὶ ἀτέρμονες ἀντεγκλήσεις ἐφαινοντο συνεχίζουσαι τὸ χάος, ὅπερ εἶχε γεννήσει ἡ ἐπανάστασις ἢ κρημνίσασα τὸν θρόνον τοῦ Ὄθωνος. Τὸ πρῶτον αὐτόχρημα βασιλικὸν ἔργον τοῦ Γεωργίου, τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς παγίωσιν τῆς συντάξεως τοῦ βασιλείου ὑπῆρξε τὸ διάγγελμα ἐκεῖνο τῆς 6 Ὀκτωβρίου 1864, δι' οὗ ἔταξεν εἰς τὴν συνέλευσιν ὀλιγοήμερον προθεσίαν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ψηφίσεως τοῦ Συντάγματος, καὶ ὁ ἐνώπιον αὐτῆς δοθεὶς τῇ 16 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὄρκος περὶ τηρήσεως τοῦ Συντάγματος ἐκεῖνου. «Ὁρκιζόμενος ἐπὶ τοῦ Συντάγματος, κύριοι Πληρεξούσιοι, εἶπε τότε πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἔθνους ὁ βασιλεὺς, πιστεύω, ὅτι ἡ ἀκριβὴς καὶ πιστὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τε καὶ τῶν νόμων τοῦ Κράτους εἶνε ὑποχρέωσις τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων».

Ἡ εὐσταθὴς φωνή, μεθ' ἧς ἀπήγγειλε ταῦτα ὁ βασιλεὺς, ἐδείκνυεν ἤδη τὰς ταχείας προόδους ἃς εἶχεν ἐπιτελέσει ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς γλώσσης τῆς νέας αὐτοῦ πατρίδος ὑπὸ διδάσκαλον σοφὸν καὶ πιστὸν, τὸν ἀείμνηστον Στέφανον Κουμανούδη, ὃν οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐκτιμῶν καὶ ἀγαπῶν.

Ἡ δοθείσα κατενώπιον τοῦ ἔθνους επίσημος ἐπαγγελία περὶ τηρήσεως τοῦ Συντάγματος δὲν ὑπῆρξεν ὑπόσχεσις κενή. Παρήλθον ἔτη καὶ δεκαετηρίδες, παρήλθεν ἡμισυς ὄλος αἰὼν, καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος οὐδέποτε ἔλησμόνησε τὰς δύο ἀγκύρας, ἐφ' ὧν εἶχε δηλώσει, ὅτι θὰ ἐστήριζε τὸ σκάφος τῆς πολιτείας. Λέγομεν πολλάκις, ὅτι ὑπερβάλλουσιν ἢ ψεύδονται οἱ νεκρολόγοι. Ἄλλ' ὁ λιθοξόος, ὅστις θὰ ἐπεχάρασεν ἐπὶ τῆς ἐπιτυμβίου πλακῶς τοῦ νεκροῦ βασιλέως τὰ δύο αὐτοῦ ῥητὰ, Ἰσχύς μου ἢ ἀγάπη τοῦ λαοῦ μου καὶ Ἀκριβῆς καὶ πιστὴ ἐφαρμογὴ τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν νόμων τοῦ Κράτους, οὐδὲν ἄλλο θὰ ἐπραττεν ἢ νὰ φωτογραφῆσῃ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ Γεωργίου Α'.

Τὸν λαὸν τοῦ ἠγάπησεν ἀληθῶς ὡς πατὴρ. Εἶνε θαυμαστὸν πράγματι πῶς τὸ ἡγεμονικὸν ἐκεῖνο γέννημα τῶν ὀμιχλῶν τοῦ βορρᾶ κατώρθωσε νὰ διεισδύσῃ μετὰ διανοίας φωτεινῆς εἰς τὰ μύχια τῆς ψυχῆς τοῦ μεσημβρινοῦ, εὐκινήτου, εὐπαθοῦς, πολυσαλεύτου, εὐμεταβόλου λαοῦ τοῦ καὶ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀνακταλαῶν δημοκρατικὸν, εἰς πατέρα αὐτῶν ἅμα καὶ ἀδελφὸν, ἀγαλλόμενος μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ συμπάσχων, προαισθανόμενος τὰς θελήσεις αὐτοῦ καὶ πολλάκις προλαμβάνων αὐτάς, συγκαταβαίνων μέχρις αὐτοῦ καὶ συνανυψούμενος μετ' αὐτοῦ ὕψουμένου. Ὑπῆρξε πάντοτε ὁ ἔμπειρος κλειδοῦχος τῆς ψυχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, κρατῶν πιστῶς τὴν κλεῖδα τὴν δυναμένην νανοίξῃ τὰ ἐνδόμυχ' αὐτῆς καὶ γινώσκων, παρισταμένης ἀνάγκης, νὰ στρέφῃ ἐντέχνως τὴν δικλεῖδα τῆς ἀσφαλείας. Εἰς πάντας προσιτὸς, ἔχων τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων ἀνοικτάς εἰς τοὺς μικροὺς ὄσον καὶ εἰς τοὺς μεγάλους, δεχόμενος τοὺς φοιτητάς, τὰς συντεχνίας, τοὺς ἀνυπομόνους καὶ τοὺς ἐξημμένους μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας μεθ' ἧς καὶ τοὺς συμβούλους τοῦ στέμματος, εἶχε πάντοτε εἰς τὰ χεῖλη τὸ μειδίημα, τὴν γλυκύτητα εἰς τὸν ὀφθαλμὸν, ἕνα καλὸν λόγον δι' ὄλους. Ποσάκις, ἐν ᾧ ἐφαίνοντο ὀγκούμενα τὰ κύματα λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, ἐθνικῆς ἀνυπομονησίας, πολιτικῆς ἀναστατώσεως, ἤρκει νὰ ἐπιφανῆ ἐπὶ τοῦ ἐξώστου

τῶν ἀνακτόρων ἀτάρακτος καὶ γαλήνιος διὰ νὰπέλθωσιν ἅπαν-
 τες ἤσυχοι, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ κατὰ βᾶθος εὐάγωγον τοῦ
 Ἑλλήνος καὶ ἠγαθήνιστος, πολλάκις ἐπευφημοῦντες καὶ
 χειροκρατοῦντες τὸν εἰσχυροποιόν. Ἄνευ ἀνθέων ῥητορικῶν, ἄνευ
 κορυφαίως λόγων, καθέσθονε πολλάκις νὰ μαλάξῃ, νὰ πείσῃ, νὰ
 κατευνάσῃ τὴν λαϊκὴν ὀρμὴν ἢ θύελλαν μετὰ τὴν γνωστὴν του
 ἐκείνου ἐπωδὸν *Παιδιά μου, σὰς ἔχω ὡς τὴν καρδιά μου. Ἄλλ'*
ἢ πράσις ἐκείνη ἢ ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ἐκφερομένη δὲν ἦτο
ἐγμολογικὴ σοφιστεία, ἀλλ' ἀπέρρεε φυσικῶς ἐκ χειλέων πα-
τρὸς ἀπευθυνομένου πρὸς τέκνα, καὶ ὁ πατὴρ εἶχε πεισθῆ, ὅτι
τὰ τέκνα πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ οἶονεὶ ἀνενεοῦτο ἐκάστην
φορὰν ἀπὸ τοῦ ἀνακτορικοῦ ἐξώστου τῶν Ἀθηναίων ἐν ὑπαίθρῳ
ἢ ὁμολογία ἦν εἶχε δώσει ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ ἀνα-
κτόρου τοῦ Χριστιανοδούργου πρὸ τοῦ Κανάρη, τοῦ Ζαΐμη, τοῦ
Γρίβα Ἰσχύς μου ἢ ἀγάπη τοῦ λαοῦ μου.

Καὶ πῶς νὰ μὴ ἀγαπᾷ τὸν βασιλέα του ὁ λαὸς ἐκεῖνος,
 ὅστις ἐβλεπεν αὐτὸν ἀναστρεφόμενον μεταξὺ τοῦ ἀπλοῦν, φιλο-
 μειδῆ καὶ εὐπροσῆγορον, ὅστις εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπικοινων-
 νῆ μετ' αὐτοῦ ἄνευ δυσχερείας καὶ οἰκείως, συνήντα αὐτὸν πολ-
 λάκις συναγκωνιζόμενον ἀπερίττως μετὰ τῶν ὑπηκόων κατὰ
 τοὺς μονήρεις αὐτοῦ περιπάτους μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας
 τοῦ βίου ἐν τελείᾳ ἀφοβία καὶ ἀπαραμειώτῳ ἐμπιστοσύνῃ καὶ
 εἶχε πολλαπλᾶ δείγματα τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος καὶ
 τῆς εὐαγγελικῆς ἀμνησικακίας;

Ἐπισφράγισμα δὲ τέλος τῆς στοργικῆς αὐτοῦ ἀγάπης πρὸς
 τὸν ἑλληνικὸν λαὸν, τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ λαὸν, εἶνε ἡ βασιλικὴ
 διαθήκη, ἐν ἣ τὴν θερμὴν ἀγάπην ἐκείνην, ἣν ἐκεῖνος διὰ παν-
 τὸς τοῦ βίου διετράνωσε, μετεβίβασε καὶ εἰς τὰ τέκνα ὡς κυρι-
 ὄτατον ἔρεισμα τῆς δλης αὐτοῦ δυναστείας.

Συμπαρομάρτημα δὲ τῆς πρὸς τὸν λαὸν ἀγάπης ὑπέβλεπεν
 ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ Γεωργίου Α' ἡ εὐορκος τήρησις τῶν
 συνταγματικῶν αὐτοῦ ἐπαγγελιῶν. Διὰ βασιλείας μακρᾶς, διαρ-

κρισάσης ἤμισυν ὅλον αἰῶνα, εὐρέθη πολλάκις ἀντιμέτωπος πολιτικῶν δυσχερειῶν ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν, εἶδε πολλάκις τὴν πολιτείακτὴν μηχανὴν κινδυνεύουσαν νὰ σταματήσῃ ἢ νὰ συντριβῇ, καὶ ἦλθον περιστάσεις, καθ' ἃς ἄλλοτε μὲν ἐφαίνετο κινδυνεύων αὐτὸς αὐτοῦ ὁ θρόνος, ἄλλοτε δὲ ἀπ' αὐτοῦ καὶ μίαντι προσεδοκᾶτο ἢ σωτηρία. Ἄλλ' ὁ μὲν ἴδιος αὐτοῦ κίνδυνος ἦτο παροδικὸς καὶ ἀπαφεύγετο διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ εὐατροφίας καὶ τῆς παρακολουθήσεως τῆς λαϊκῆς θελήσεως ἐν πεποιθήσει εἰς τὴν καὶ παρὰ πάντα τὰ φαινόμενα ἐδραΐν ἀγάπην τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν βασιλείαν. Ἡ δ' αὐστηρὰ αὐτοῦ εὐδοκία ἐν τῇ τηρήσει τοῦ μετὰ τοῦ ἔθνους συνταγματικοῦ συμβολαίου ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐν οὐ δέοντι χρήσεως τῶν προνομίων τοῦ στέμματος καὶ ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς μεταπτώσεως εἰς οἵανδήποτε ἐνέργειαν ἀπολυταρχικὴν. Οὐδέποτε καὶ ἐπεδίωξε νὰ συγκροτήσῃ ἴδιον βασιλικὸν κόμμα, νάντιτάξῃ εἰς τὰ διαμαχόμενα ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κόμματα ἴδιαν φατρίαν αὐλοφίλων περισαινόντων τὸν ἡγεμόνα εἴτε καὶ ἀπλῶς προωρισμένων νὰ παρέχῃσι τὴν ἀναγκαίαν ἰσορροπίαν εἰς τὸ πολλάκις ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν πολιτικῶν παθῶν ταλαντευόμενον σκάφος τῆς πολιτείας. Ἐὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐνίοτε κληθέντα βασιλικά ἢ αὐλικά ὑπουργεῖα μόνον τὸ ὄνομα φέρουσι τοιοῦτον, ὑπῆρξαν δὲ πολὺ μᾶλλον ἄχρσοι κυβερνήσεις ἐξ ἀνδρῶν τῆς ὑπηρεσίας συσταθεῖσαι. Τὸ κόμμα τοῦ βασιλέως Γεωργίου ὑπῆρξεν αὐτὸς ἐκεῖνος, ἐκεῖνοι δὲ, εἰς οὓς ἠναγκάζετο νὰ προσφύγῃ ἐν ἀνάγκῃ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν συνήθως κυβερνώντων, δὲν ἦσαν ἐργάται αὐλικῶν σκευωριῶν, ἀλλ' εὐορκοὶ συνταγματικοὶ πολῖται, πρόθυμοι νὰ ὑπηρετήσωσι πιστῶς τὸ ἔθνος ὁμοῦ καὶ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἐκτὸς δὲ τῶν πολιτευομένων δὲν ἐπεζῆγτει κόλακας, ἀλλ' ἐκτιμητὰς, συμβούλους καὶ φίλους, δυναμένους καὶ θέλοντας νὰ λαλῶσιν εἰς αὐτὸν μετὰ παρρησίας καὶ ἀνυποκρίτως. «Σὲ ἀγαπῶ, διότι μοῦ λέγεις τὴν ἀλήθειαν» συνείθιζε νὰ λέγῃ

εἰς πιστόν του ὑπήκουον οὐδέποτε πολιτευθέντα, ἀλλὰ τιμώμενον διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἐκτιμήσεως.

Οὕτως ἐξηκολούθησε πάντοτε μένων εὐόρκως ὁ πρῶτος συνταγματικός πολίτης καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὥραις, καθ' ἃς ὁ ἑλληνικός λαός, βεβαρημένος ποτὲ ἐκ τῆς πολιτικῆς διαμάχης καὶ τοῦ ἀδιεξόδου τῶν ἀνωμαλιῶν, εἰς ἃς ἦγον αἱ κομματικαὶ συγκρούσεις, ἐφαίνετο διατεθειμένος εἰς τὸν βασιλέα καὶ μόνον νὰ ἐναποθέσῃ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ αὐτὸν μόνον ἀπεξεδέχετο ὡς σωτήρα. Εἶπερ τις καὶ ἄλλος ὢν γνώστης τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, ἀπέφυγε πάντοτε τὰς βιαίας λύσεις, τῆρῶν δὲ τὴν κεκανονισμένην γραμμὴν μεταξὺ τοῦ ἀνευθύνου καὶ τῶν ὑπευθύνων καὶ μένων ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν ὁρίων εὑρίσκειν αἰφνης εὐστρόφως ἀπροσδόκητον διέξοδον σώζουσαν ἑαυτὸν καὶ τὴν κατάστασιν καὶ ἐπαναφέρουσαν τὰ τεταραγμένα πνεύματα εἰς τὴν γαλήνην, τὰ διασεσαλευμένα πράγματα εἰς τὴν εὐθείαν τροχίαν. Ἡ δὲ πολλάκις ἐπιδειχθεῖσα τοιαύτη αὐτοῦ δεξιότης, καρπὸς ὑπερόχου διπλωματικῆς εὐφυΐας, διετρανώθη μάλιστα κατὰ τοὺς κρίσιμους καιροὺς τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909, ὅτε μετ' ἄλγους ἐνδομύχου προσήνεγκεν εἰς τὸ ἔθνος καὶ αὐτὴν τὴν θυσίαν τῆς πατρικῆς αὐτοῦ στοργῆς.

Ἡ δὲ διακρίνουσ' αὐτὸν διπλωματικὴ δεξιότης καὶ ἐμπειρία ἐν ἀποφυγῇ τῶν ἄκρων ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ χειρισμῷ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Διὸ τὴν προαγωγὴν τῶν ἔθνικων συμφερόντων προϋτίμησε νὰ ἐπιδιώξῃ βραδύτερον μὲν πως, ἀλλ' ἀσφαλῶς δι' ἐπιτυχῶν συνδυασμῶν, διὰ τῆς μετὰ ξένων ἡγεμόνων, ἐν οἷς καὶ ὑψηλοὶ συγγενεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ οἴκου, καὶ Εὐρωπαϊῶν πολιτευτῶν συνεννοήσεως, ἣν ἐκαλλιέργει κατὰ τὰς συχνὰς αὐτοῦ ἀποδημίας, καὶ διὰ τῆς βαθμιαίας ἐξελιξεως τῶν ἔθνικων δυνάμεων μᾶλλον ἢ διὰ σπασμωδικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐνόπλου βίας. Οὕτω δ' ἐπιτυχῶς καταρθώθη ἄνευ πολέμου ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῃ συνδιασκέψεως τοῦ 1880 ἐπιδίνασις νέων χωρῶν ἐν Θεσσα-

λίχ και Ἡπειρῶ μετὰ τῶν Ἰωαννίνων και τῶν μέχρι τοῦ Θυάμιδος ἠπειρωτικῶν χωρῶν και ἡ ἐν ἔτει 1881 ἀναίμακτος προσάρτησις τῆς νοτίου Θεσσαλίας και μικροῦ μέρους τῆς Ἡπειροῦ.

Ἄλλὰ παρὰ τὴν προτίμησιν τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν και τὴν ἐκ τῶν ἐνόχτων ἀποφυγὴν συγκρούσεως πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, πρὸς ἣν ἔμελλε νὰ εἶνε ἄνισος ὁ ἀγὼν ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς ἀπεδύετο εἰς αὐτὸν μόνη και μετὰ δυνάμειν ἀπαρασκευῶν, αὐτὰ τὰ πράγματα και ἡ ἀκάθεκτος ἐπιθυμία τοῦ ἔθνους πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀλυτρώτων και ἐπέκτασιν τῶν στενῶν ὀρίων τοῦ κράτους ἤγαγον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου ἐν περιστάσειν εὐρωπαϊκῆς ἀνωμαλίας ἡ διαταράξεως τῶν κατὰ τὴν χερσόνητον τοῦ Αἴμου εἰς ἀποπειρας ἀπελευθερωτικὰς και ἀγῶνας ἐθνικοὺς συγκινήσαντας μετὰ τῆς φυγῆς τοῦ ἔθνους και τὴν τοῦ βασιλέως και κλονήσαντας ἐνίοτ' ἐκ βάθρων τὸ πολιτειακὸν οἰκοδόμημα.

Κυριώτατον τοιοῦτο ζήτημα ὑπῆρξε τὸ κρητικόν, διῆκον δι' ὅλης σχεδὸν τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου. Ἡ ἥρωικὴ Κρήτη ἡ πάντοτε δυσηγιῶς δάκνουσα τὸν τουρκικὸν χαλινὸν ἀπέδειξεν ἤδη κατ' αὐτὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νέας βασιλείας διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866-1869, ὅτι ὄργα ἀκαθέκτως πρὸς τὴν πολυπόθητον ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ και μετὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς αἱματηρᾶς ἐκείνης ἐπαναστάσεως ὁ κρητικὸς ἀναβρασμὸς, συμπαρασύρων και εἰς συμμετοχὴν και ἐνεργειαν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἤγαγε τέλος τῷ 1898 εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς νήσου ὑπὸ τὸν βασιλόπαιδα Γεωργίον ὡς ὑπατον ἀρμοστήν, προωρισμένον νὰ νυμφαγωγῆσῃ τὴν Κρήτην εἰς τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Παντοῖαι δὲ ἀναβολαί, ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι και παρελκύσεις τῶν δυνάμειν και τῆς Πύλης δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κάμψωσι τὴν ἔμμονον θέλησιν τοῦ κρητικοῦ λαοῦ περὶ τῆς συμπεριλήψεως τῆς νήσου εἰς τὰς χώρας τὰς τεταγμένας ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεσάζῳ πρὸ τῆς εἰς τὴν Κρήτην καθόδου τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου ἡ Ἑλλάς εὐρέθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς ἐπὶ τῆς νήσου, ἐκ νέου ἐπαναστησάσης, ἡ γαγκασμῆνι, ἡ ἐπιχειρήσῃ μόνῃ τὸν ἄνισον πόλεμον τοῦ 1897. Ἐξτίας ἀπέληξεν εἰς τὴν ἤτταν αὐτῆς.

Αἱ ἐπελθοῦσαι ἐκ τοῦ πολέμου ζημίαι, ἡ διασάλευσις τῶν οικονομικῶν καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ πολιτικοὶ κλονισμοὶ δὲν ἴσχυσαν εἰς τέλος νὰ γάγωσιν εἰς ἀπογοήτευσιν καὶ νάρκην. Ὁ ἀτυχῆς ἐκείνος πόλεμος ἐγρησόμευσε λεληθότως καὶ κατὰ μικρὸν εἰς ἀναξάρτησιν τῆς χώρας οἶονεῖ ἐν νῆα κολυμβήθρα.

Ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως, ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπουλώσεως τῶν πληγῶν τοῦ παρελθόντος, ἡ ἀνασύνταξις τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ κράτους, ἡ ἀναμείψωσις τοῦ ἔθνους. Ὁ δὲ βασιλεὺς Γεώργιος, ἀχώριστος, ὡς πάντοτε, ἀπὸ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς λαϊκῆς θελήσεως, ἐτρέπη μετ' αὐτοῦ προθύμως τὴν ὁδὸν τῆς νέας ἐξελιξέως τῶν πραγμάτων, καὶ δὲν ἀπεβυσπέτησεν οὐδ' ἔτε αὕτη προσέλαβε χαρακτήρα ἀνυπομονώτερον καὶ ἑρμητικώτερον, κινδυνεύουσα ἐν τῇ σπουδῇ τῆς ἀνοικοδομήσεως νὰ σαρώσῃ πᾶν τὸ προστυχόν. Οὐδέποτε πρότερον ὁ βασιλεὺς Γεώργιος εἶχεν ἀνησυχῆσαι τόσον περὶ τῆς τύχης τοῦ κράτους, οὐδέποτε εἶχε παραστῆ, ἀνάγκη τοσαύτης προσοχῆς. Τότε εἶπερ ποτὲ κατεφάνη ἡ πραότης τοῦ χαρακτήρος, ἡ ἀνεξικακία καὶ τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τοῦ ἀγαθοῦ ἡγεμόνος. Τότε εἶπερ ποτὲ κατεδείχθη ἡ δεξιότης τῆς οἰακοστροφίας αὐτοῦ, παύσαντος τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπαναγαγόντος τὴν γαλήνην.

Ἄλλ' ἐν τούτοις τὸ ἔθνος εἶχε κατὰ μικρὸν ἀνυψωθῆ καὶ φρονηματισθῆ. Τὸ σύνολον τῶν διακυμάνσεων, τῶν πικριῶν ἡμίσεος αἰῶνος δὲν εἶχον ἀναστελεῖ τὴν πρόδον τοῦ ἔθνους. Ἡ ἀπαρακώλυτος ἐξάσκησις τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν εἶχε προαγάγει καὶ τονώσει τὴν φιλεργίαν καὶ ἐπιχειρηματικότητα καὶ τὴν τελεσφόρον ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἐν τῶν ἀρίστων

ἀνθέων τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου προστατευομένην ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ θρόνου καὶ ἀρωματιζομένην πολλάκις ὑπὸ τῆς ἡγεμονικῆς συναρρωγῆς καὶ συμπράξεως αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, τῆς σαπτῆς ἀνάσσης καὶ τῶν βλαστῶν τοῦ θρόνου. Ἡ ληστεία ἢ λυμαίνομένη, τὴν χώραν εἶχεν ἐκλίπει, τὸ ἐμπόριον, ἢ βιομηχανία καὶ ἢ ναυτιλία εἶχον προαχθῆ ἐν βαθμῷ καταπληκτικῷ, ἢ συγκοινωνία εἶχεν ἐπεκταθῆ, τὰ μέγιστα, ἢ παιδεία ἐδαίνεν ἡμεῖς: ἐπαρτεινομένη καὶ βελτιουμένη, ἢ οἰκονομικῇ εὐπραγία καὶ πίστις εἶχον μεγάλως προσδεύσαι, σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις ἢ στρατιωτικῇ καὶ ναυτικῇ σύνταξις εἶχε προσλάβει νέας δυνάμεις. Τηλαυγῆς δὲ πρόσωπον τῶν τοιούτων προσόδων ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ αὐτὴ ἢ πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ἢ τις ἀντιπολίτευτος οἰκουμένου ὑπὸ ὀλίγων δεκάδων χιλιάδων κατοίκων, οἷα ἦτο κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ βασιλέως Γεωργίου, εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς πόλιν μεγάλην καὶ ὡραίαν διακοσίων σχεδὸν χιλιάδων, κέντρον ἀντάξιον τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, τελῶν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1913 τὴν πεντηκονταετηρίδα αὐτοῦ, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ εἰλικρινῶς τὸ τοῦ Ἀποστόλου τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα καὶ νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τὸ μὲν κράτος ἠύξημένον, τὰς δὲ γενομένας ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παντοίας προόδους τελεσθείσας οὐχὶ κατ' ἀριθμητικὴν, ἀλλὰ κατὰ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν. Ὡς ἐπίστεψιν δὲ τοῦ μακροχρονίου ἔργου, δι' οὗ συνεδέθη ἀρρήκτως πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, θὰ ἠδύνατο νὰ δείξῃ καὶ τὸν βασιλεῖον αὐτοῦ θρόνον τὸν ἐστηριγμένον ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ του περιστοιχιζόμενον ὑπὸ ἀνάσσης πολυφιλήτου, ἰλαρᾶς μητρὸς τοῦ ἐλέους καὶ τῆς φιλανθρωπίας, καὶ βλαστῶν εὐθαλῶν συναποτελούντων οἶκον βασιλικὸν συνθεραμμένον ἐν τῇ ἀγάπῃ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ προωρισμένων δικαίως νὰ συσφίξωσιν ἐσαεὶ τοὺς μεταξὺ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ ἔθνους δεσμούς.

Ἄλλ' ἡ θεία πρόνοια ἐπεφύλασεν εἰς τὸν βασιλέα πρὶν ἢ συμπληρωθῶσι τὰ πενήτηκοντα ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἑτέραν εὐτυχίαν, τὴν μαγίστην τῶν ὑπηρεσιῶν ἣν ἠδύνατο νὰ παράσχη εἰς τὸ ἔθνος. Ἡτύχησε μετὰ τοῦ λαοῦ του νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα περιβαλλομένην τὴν πανοπλίαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος καὶ προβαίνουσαν ἐν μέσῳ τοῦ ὄρυμαγδοῦ τῶν μαχῶν νικηφόρον εἰς πάτρια ἐδάφη δεδουλωμένα, εἰς ἃ ὁ στρατηλάτης υἱὸς του, ὁ πρωτότοκος τοῦ ἔθνους, καὶ ὁ δαφνοστεφής του στόλος ἀπέδιδόν τὴν πολυπόθητον ἐλευθερίαν. Ἡτύχησε νὰ ἴδῃ μυριάδας λαῶν ἑλληνικῶν ἀλυτρώτων βρεχόντων διὰ δακρῶν χαρᾶς τὰ κράσπεδα τῆς πολεμικῆς στολῆς τοῦ ἐλευθερωτοῦ καὶ στεφόντων τὴν βασιλικὴν του κόμην μετὰ τὴν δάφνην τῆς νίκης. Ὅνειρα προαιώνια τοῦ ἔθνους ἐπραγματοποιούντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του, καὶ μεστὸς ὑπερηφανείας καὶ χαρᾶς ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ γένους εἰσῆλθεν ὁ προσδοκώμενος Μεσσίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας. Καὶ, ἐν ἣ ἐβόμβουν εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ τὰλληλοῦσα τῆς χαρᾶς καὶ τὰ ὠσαννὰ τοῦ θριάμβου, ἔμεινεν ἐκεῖ, ἀναμένων τὴν αὔριον, ἄγρυπνος φρουρὸς τῶν δικιωμάτων τοῦ νικηφόρου ἔθνους, ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων, ἔτοιμος νὰ δεχθῆ εἰς τὴν μέγαθυμον καρδίαν πᾶσαν ἄλλην σφαῖραν μᾶλλον ἢ ἐκαίνην ἥτις ἠδυνήθη νὰ ῥίψῃ νεκρὸν χαμαὶ τὸν πατέρα τοῦ ἔθνους, τὸν φέροντα διὰ παντὸς τοῦ βίου καὶ ἐξακολουθήσαντα νὰ φέρῃ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἓνα καὶ μόνον θώρακα, τὸν θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, περὶ οὗ ἐπέστελλεν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς.

Οἱ ἀνδριάντες, οὓς θὰ στήσωσιν αὔριον εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν αἱ ἀλύτρωτοι τῆς χθὲς πόλεις, τὸ μυσσωλλεῖον, ὅπερ θὰ ἐγείρῃ εἰς τὸν μάρτυρα εὐγνωμονοῦσα ἡ πολιτεία, δὲν θὰ δυνηθῶσι ποτὲ νὰ ἔχωσι τὸ μεγαλεῖον τοῦ δευτέρου θρόνου, ὃν θνήσκων ὑπὲρ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος ἔστησεν εὐπαγῆ καὶ αἰώνιον ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ τοῦ γένους ὁ «βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων».